

Hrvatska stranka prava u 19. stoljeću

Jereb, Domagoj Maks

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:225721>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

DOMAGOJ MAKS JEREB

HRVATSKA STRANKA PRAVA U 19. STOLJEĆU

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DOMAGOJ MAKS JEREB

HRVATSKA STRANKA PRAVA U 19. STOLJEĆU

Završni rad

JMBAG: 0303049103

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u hrvatski novi vijek

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Novi vijek

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Domagoj Maks Jereb, kandidat za prvostupnika Povijesti, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 14. rujna 2019.

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Domagoj Maks Jereb, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Hrvatska stranka prava u 19. stoljeću“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, 18. rujna 2019.

SADRŽAJ:

UVOD.....	1
1. OSNIVAČI HRVATSKE STRANKE PRAVA	
1.1 Ante Starčević.....	2
1.2 Eugen Kvaternik.....	4
2. POLTIČKA SITUACIJA PRIJE OSNUTKA STRANKE PRAVA.....	6
3. HRVATSKI SABOR 1861. GODINE.....	7
4. OSNUTAK HRVATSKE STRANKE PRAVA.....	9
4.1. Sabor 1865.....	11
4.2. Riječka krpica.....	12
4.3. Rakovička buna.....	13
5. RASKOL U STRANCI.....	15
6. IDEOLOGIJA STRANKE PRAVA TOKOM GODINA.....	17
7. ZAKLJUČAK.....	19
ZAKLJUČAK	20
SUMMARY.....	21
LITERATURA.....	22

UVOD

Hrvatske su zemlje u 19. stoljeću rascjepkane i bez prevelike zajedničke želje za ujedinjenjem. Nakon Francuske revolucije i propadanja feudalnog sustava te sve jače germanizacije i mađarizacije jača želja za hrvatskim narodnim preporodom. Hrvati se polako bude i odbacuju njemački i mađarski jezik, kao i službeni latinski. Buđenjem nacionalizama diljem Europe jačaju tendencije manjih država prema samostalnosti od velikih sila koje ih tlače, taj isti se postupak počinje primjenjivati i u Hrvata.

U tom se vremenu Stranka prava profilirala kao zastupnica ideje o neovisnoj i cjelovitoj Hrvatskoj (Kraljevina Slavonija, Dalmacija i Hrvatska) van okvira Habsburške Monarhije, odnosno Austro-Ugarske. Stranci je više puta bilo zabranjeno djelovanje od strane vlasti. Austrijska strana, isto tako i Ugarska nije željela ispustiti iz svojih ruku sudbinu Hrvatskih zemalja. Nakon dugo vremena hrvatski je narod imao nekoga tko je iskreno zastupao hrvatsku ideju pred vlastima. Stranka prava doživjela je svoj uspon osamdesetih godina 19. stoljeća, dok je devedesetih zbog različitih mišljenja i stavova došlo do sukoba kada se stranka podijelila i izgubila svoju prijašnju moć.

1. OSNIVAČI HRVATSKE STRANKE PRAVA

1.1. Ante Starčević

Ante Starčević rođen je 23. svibnja 1823. u Velikom Žitniku, selu pokraj Gospića. Naselje Žitnik nalazi se na desnoj obali rijeke Like¹. U to vrijeme u selu je živjelo oko dvjestotinjak ljudi. Selo je bilo i pod Turcima jedno vrijeme, dok je u vrijeme rođenja Starčevića bilo u okviru austrijske Vojne krajine. Rodno mjesto Ante Starčevića udaljeno je par kilometara od Smiljana, Pazarišta i Perušića. Sa žitničkog obalnog brijega Like vidi se na jugu nešto niži Gospić.² Nažalost, rodna kuća Ante Starčevića nije sačuvana. Danas u Žitniku postoji spomen-kuća Ante Starčevića izgrađena po uzoru na tadašnje ličke seoske kuće. Po predaji, prvi lički pripadnik roda Starčević, iz kojeg potječe i sam Ante Starčević, došao je u Liku iz Hercegovine, negdje u 16. stoljeću, vjerojatno kao vojnik u postrojbama Petra Kružića koji je, ratujući protiv Turaka, ratovao u Dalmaciji i pod Senjom.³ Starčevići sudjeluju u progonu Turaka iz Like u 18. stoljeću. Koncem 18. stoljeća Filip Starčević, Antin djed, bio je seoski knez u Žitniku. Starčevići pripadaju grani Bunjevaca, a prezime očito ukazuje na starješinstvo koje su često obnašali.⁴ Filip Starčević imao je tri sina: Adama, Davida i Jakova. Antin otac bio je najmlađi od tri sina odnosno Jakov Starčević. Ante je imao brata Jandru i dvije sestre. U vrijeme Antina djetinjstva Klanac je bio općinsko središte, u istome je mjestu kršten Ante Starčević. Kako tada u Žitniku nije postojala osnovna škola, Starčević je morao odlaziti u Klanac kako bi stekao primarno obrazovanje. Starčević je bio polaznik njemačke pučke škole. Polubrat njegova oca Jakova – Šime Starčević 1836. odvodi trinaestogodišnjeg Antu iz Žitnika u Karlobag, gdje je on bio župnik. Uzeo ga je jer je Ante bio najmlađi u cijeloj obitelji Starčevića te je tako olakšao život obitelji i rodbini. Šime je dao sagraditi novu kuću za Antinu obitelj u Žitniku. Njegov ga polustric počinje poučavati humanističkim znanostima odnosno predmetima, Šime Starčević bio je istaknuti

¹ Naselje Žitnik sastoji se od Velikog i Malog Žitnika.

² Horvat, J., *Ante Starčević: kulturno-povijesna slika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, str. 20.

³ Bežen, A., Mataija, I. *Ante Starčević: vodič kroz život, djelo i ostavštinu*, Državni arhiv u Gospiću, Gospić, str. 15.

⁴ Na i. mj.

jezikoslovac i domoljub, borio se za očuvanje hrvatskoga jezika, te je i sam bio protivnik ideja koje su zagovarali Ljudevit Gaj i Vuk Karadžić. Šime se može smatrati i Antinim duhovnim ocem. Šime je Antu povjerio na školovanje svome prijatelju Josi Vlatkoviću, također župniku koji je služio u Smiljanu. U svojoj šesnaestoj godini života Ante odlazi u Zagreb na daljnje gimnazijsko školovanje. Šime Starčević mu je preko svojih prijatelja i veza osigurao smještaj i hranu u sjemeništu, dok je Ante za uzvrat morao posluživati klerike i svećenike. Starčević jedva polaže prijamni ispit jer nije znao kajkavski kao rođeni Ličanin. U školi započinje prijateljstvo s kasnijim životnim prijateljem Eugenom Kvaternikom. Ante je završio gimnaziju 1843. s dvadeset godina. Iste godine počinje studirati na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji gdje studira filozofiju i na senjskoj Bogosloviji teologiju. Uz hrvatski jezik, Starčević je poznao i njemački, mađarski, latinski, grčki, talijanski i ponešto francuskog jezika. Nepoznata je činjenica kako je Ante Starčević umalo stradao 29. srpnja 1845. kada se iz Zagreba zaputio prema Pešti. Svjedočio je događaju koji je u povijest ušao kao „*srpanjske žrtve*“ kada su mađaroni pucali na pristaše narodne stranke odnosno *narodnjake*. U jesen 1845. Starčević odlazi u Peštu na studij uz pomoć Mirka Ožegovića koji je bio u to vrijeme senjski biskup. Sljedeće godine, odnosno 1846. postiže doktorat iz filozofije na studiju u Pešti. Starčević 1848. dolazi u Hrvatsku, ban Josip Jelačić provodi reforme hrvatskoga društva. Svi su se bogoslovi morali vratiti u svoje biskupije, Ante se tako vraća u Senj. Posvađao se s biskupom Mirkom Ožegovićem i rekao mu da se odriče svećeničkoga ruha te da ne želi biti svećenik.⁵ Nakon ovih događaja Starčević se polako uključuje u politiku o čemu će biti pisano u sljedećim poglavljima. Takozvani *otac domovine* umro je u Zagrebu 28. veljače 1896. Pokopan je u Šestinama pokraj Zagreba.

⁵ Starčević je studirao teologiju te je trebao postati svećenik.

1.2. Eugen Kvaternik

Eugen Kvaternik rođen je 1825. u Zagrebu. Njegov otac, koji je bio ugledni zagrebački profesor, mu još od malih nogu prenosi ljubav i znanje prema hrvatskom jeziku, pismu i povijesti. Kvaternik se školovao u Zagrebu, Rijeci, Senju i na kraju u Pešti. Ante Starčević bio je školski kolega Eugena Kvaternika. Također, Kvaternik je kao i Starčević svoje visoko obrazovanje započeo na studiju bogoštovlja te ga isto tako brzo i napustio. Nakon školovanja vraća se u Zagreb i sudjeluje u hrvatskom narodnom pokretu 1848.

Kvaternik je bio politički protivnik Bachova apsolutizma. Kao hrvatski domoljub shvaćao je što znači biti sluga tuđeg gospodara. Pa se tako 1857. Kvaterniku oduzima pravo na držanje samostalnog pravničkog ureda i nakon toga on odlazi u inozemstvo, točnije Rusiju i Francusku, u očekivanju potpore svojim političkim idejama. Nažalost tu potporu nikad nije dočeka.

Nakon pada Bachova režima 1860. Kvaternik se vraća u Hrvatsku. Tih godina započele su političke radnje oko promjene unutarnjeg državno – pravnog sustava Hasburške Monarhije. Zajedno sa Starčevićem osniva Stranku prava, koja je bila na čelu narodnog pokreta protiv Austrije i Ugarske te se tako i sam Kvaternik našao na najpoznatijem sazivu Sabora 1861., kao jedan od vodećih ljudi hrvatskog političkog života. Ubrzo kralj Franjo Josip I. raspušta Sabor. Dolazi do progona kraljevih neistomišljenika te Eugen Kvaternik ponovno odlazi u europske zemlje u potragu za saveznicima. Nakon što je kralj Franjo Josip I. sklopio sporazum s Mađarima 1866., Kvaternik se vraća u domovinu i nastavlja političku borbu zajedno sa prijateljima iz Stranke prava. Kvaternikov veliki san bila je samostalna Hrvatska, ali je smatrao da je za ostvarenje tog sna potrebna pomoć nekih stranih zemalja. Velike nade je polagao u Francuze i njihova vladara Napoleona III. Te su se nade ubrzo raspršile i Kvaternik počinje shvaćati da do svoje slobode i nezavisnosti hrvatski narod može doći jedino vlastitim snagama. Za njega nije moglo biti većeg dokaza o poštenju jednog čovjeka nego njegov uspjeh na čelu narodnog ustanka ili njegova žrtva.⁶ Tako

⁶Gross, M., Povijest pravaške ideologije, sveučilište u Zagrebu – institut za Hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 188.

Kvaternik sa svojom grupom pristalica kreće u oružanu borbu. Najistaknutiji revolucionari bili su Petar Vrdoljak, Ante Rakijaš i Vjekoslav Bach. Kvaternik je imao svoj program. Htio je najprije proglasiti privremenu hrvatsku vladu u Krajini, zatim okupiti naoružane krajišnike u slunjskoj, ogulinskoj i otočkoj regimenti. S njima bi poša u Zagreb, proglasio vladu slobodne Hrvatske o obratio se evropskim silama radi zaštite i priznanja. Vjerovala je da je austrijska vojska preslaba da se suprostavi krajišnicima.⁷ Ante Starčević nije bio obavješten o ustanku. Na taj način Kvaternik je želio zaštititi Stranku prava. Glavni politički ciljevi ustanka bili su: proglašenje nezavisnosti Hrvatske, oslobodjenje hrvatskog naroda od austrijsko – mađarskog ugnjetavanja, uvođenje slobodnih županija, itd. Austrijske vojne vlasti dobile su izravnu informaciju od doušnika i tako su doznali za ustanak. Kvaternik je doduše okupio oko 1700 vojnika, ali se većina razbježala već na prvi glas o dolasku ogulinske regimente. Vlastite pristaše iz zasjede su ubili Kvaternika, Bacha i Rakijaša u Močilima 11. listopada.⁸ Nakon ubojstva, njihova tijela, su opljačkana te bačena u jarak. Nakon toga tijela su im prevezena u Rakovicu u neobilježenu zajedničku grobnicu gdje su ostala 50 godina. U pedesetoj obljetnici Rakovičkog ustanka, 1921., posmrtni ostaci Eugena Kvaternika i njegovih suboraca preneseni su u zagrebačku katedralu te su tamo pokopani uz hrvatske velikane Petra Zrinskog i Franu Krstu Frankopana.

No dobro je da je pravaštvo imalo svog Kvaternika. U gustom ideološkoj šumi predodžbi, zaluda i poluistina njegov je čin jarko osvijetlio ono što je bilo najvrednije u pravaštvu, težnju za suverenom i slobodom hrvatskog naroda. Kvaternik je svojom krvlju zapečatio osnovnu misao pravaštva da su interesi Hrvata i Hasburške Monarhije, odnosno Hrvata i svake tuđinske premoći nespojivi.⁹

⁷ Gross, *Povijest pravaške ideologije*, str. 192.

⁸ Isto, str. 193.

⁹ Na i. mj.

2. POLITIČKA SITUACIJA PRIJE OSNUTKA STRANKE PRAVA

Pod idejom narodnog preporoda i Ilirizma bude se slavenski narodi unutar Habsburške Monarhije. Isto tako i bude se i Hrvati koji se u početnoj fazi nacionalne integracije opredjeljuju za slavensku ideju. Ilirsko ime uključilo se između hrvatske i slavenske ideje kao sredstvo prevladavanja pokrajinskih partikularizama (kajkavskog horvatstva, slavonsstva i slavo-dalmatstva).¹⁰ Pod utjecajem duge predaje u iliraca učvrstilo se uvjerenje da su stari Iliri bili Slaveni. Starčević prihvaća ideje ilirizma i slavenstva nakon zabrane ilirskoga imena kao izraz nezadovoljstva i otpora prema Austrijancima i Mađarima. Nakon propasti listopadske revolucije 1848., car Josip Franjo donosi oktorirani ustav za cijelu Monarhiju. Time su propala i *Zahtijevanja naroda*, dokument u kojem su opisani zahtjevi Hrvata unutar Monarhije. Nakon sloma političkih ideja iz revolucionarnoga gibanja 1848./49. u zemljama Habsburške Monarhije uveden je režim neoapsolutizma, koji je bio poznat pod nazivom Bachov apsolutizam, po imenu tadašnjega ministra unutarnjih poslova. U tom se razdoblju prvi put javljaju sa svojim radovima tvorci Stranke prava.

Nakon pada Bachovog apsolutizma 1859. budi se politički život i na scenu polako izlaze Starčević i Kvaternik sa svojim programom. Josip Franjo sazvaio je 1860. Carevinsko vijeće na kojemu su bili i Josip Juraj Strossmayer kao predstavnik Banske Hrvatske, Frane Borelli kao predstavnik Dalmacije i Ambroz Vranyczany kao predstavnik Slavonije. Raspravljalo se i o ujedinjenju Hrvatske koje je odbio Frane Borelli dok su Strossmayer i Vranyczany prihvatili. Car je 20. listopada 1860. izdao Listopadsku diplomu kojom je bilo vraćeno ustavno stanje. U veljači 1861. car Franjo Josip donosi Veljački patent kojim se dopunjuje Listopadska diploma iz 1860. Patent je nastojao zamijeniti federativna načela monarhije centralizmom, jačanjem Reichsrata i smanjenjem ovlasti narodnih odnosno državnih sabora.¹¹ Iste te 1861. ponovno je uveden Hrvatski državni sabor u kojem će s političkim djelovanjem

¹⁰ Gross, M., *Izvorno pravaštvo*, Golden Marketing, Zagreb, 2000., str. 39.

¹¹ Gross, *Povijest pravaške ideologije*, str. 66.

započeti Ante Starčević i Eugen Kvaternik kao prvaci novoosnovane Hrvatske stranke Prava.

3. HRVATSKI SABOR 1861. GODINE

Poznat i kao „Veliki Sabor Hrvatske“ započeo je sa zasjedanjem 15. travnja 1861. Jedan od naziva je bio i „najintelektualniji Sabor“ iz razloga što su ga činile aristokracija, predstavnici Vojne krajine te svećenstvo koje se smatralo najuglednijim društvom u Hrvatskoj. Djelatnost Hrvatskog sabora svodila se dijelom na stvaranje upravne, političke i kulturne podloge za građansko društvo.¹² Na Hrvatskom saboru prevladavala je rasprava o budućem položaju Hrvatske u Monarhiji i rascjepkanosti hrvatskih zemalja, pri čemu je opseg Hrvatske države ovisi o interpretaciji historijskog državnog prava. Životno pitanje o kojme se Hrvatski sabor morao izjasniti bio je odnos Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji.¹³ U takvoj atmosferi Hrvatski sabor počinje raspravljati pitanje odnosa između tih zemalja, te se predstavljaju temelji za prvi službeni nastup pravaške ideologije.

Takva situacija dovela je do formiranja triju struja (Narodna stranka, Unionistička stranka i Stranka prava). Te struje ostale su ključne u hrvatskoj politici sve do raspada Monarhije. Narodna stranka bila je većinska stranka. Njezini zastupnici podržavali su ideju federalizacije Hasburške Monarhije i otpor Beču, ali uz povezivanje s Ugarskom. Oni su težili ka postizanju šire autonomije i pristupanju konkretnim političkim prilikama. Dok je Narodna stranka, koja je bila stranka uglavnom hrvatskog naroda, težila povezivanju s Ugarskom, Unionistička stranka se pokazala kao pravi sljedbenik mađarske politike, njihovi „apetiti“ bile su što uže veze s Ugarskom, točnije bezuvjetnu uniju s Ugarskom, a ako bi Hrvatska imala kakvu autonomiju to bi bilo samo u okviru jedinstvene Ugarske. Njihovu stranku predvodio je grof Julije Janković Daruvarski i Mirko Bogović. Unatoč „Srpanjskim žrtvama“ iz 1845., odnosno krvoproliću na Markovom trgu, koja je dovela do velike nepopularnosti „mađarona“ (kasnije Unionista), ta stranka uz Narodnu na izborima u 1865. dobiva većinu. Zadnja struja, Stranka prava, tada najmalobrojnija, težila

¹²Gross, *Povijest pravaške ideologije*, str. 74.

¹³ Isto, str. 75.

potpunoj samostalnosti Hrvatske, ali bi prema Kvaternikovoj ideji ostao zajednički vladar. Kvaternik i Starčević nisu se mogli dogovoriti koje je veće zlo za Hrvatsku. Pod dojmom činjenice da je mađarska emigracija programom koji je na temelju zakona 1848. brisao hrvatsku državnost, nailazila na simpatije posebno u Francuskoj, Kvaternik je glavnu nesreću za Hrvatsku vidio u Mađarima. Austrija je dosad, doduše, upropaštavala hrvatski narod, ali bi eventualno, prisiljena europskim pokretom, mogla postati zemlja slobodnih naroda, s kojom bi Hrvatska, uz nadzor svojih izvršnih i zakonodavnih organa, mogla imati najnužnije zajedničke poslove.¹⁴ S druge strane, Starčević je održao govor u kojem je osudio Austriju, prvenstveno kralja osobno zbog apsolutizma. Isticao je kako je Hrvatska po povijesnom i prirodnom pravu samostalna država, a u tom pogledu s njim se slagao i Kvaternik. Poznat usklik „Bog i Hrvati!“ za oba političara znači da iznad suverenog naroda stoji samo Bog. Kvaternik je rekao: „Narod hrvatski veruje, bez da mu itko kaže, da je providnost njemu, koji je tristagodišnje sužanjstvo Austrie preživo, njemu, koji se je u duhu keršćanskog za druge vazda žertvovao, lepu budućnost odredila; narod hrvatski veruje, da tu budućnost, to poslanstvo, nebude odkaživati Austria, nego Bog i Hrvati!“¹⁵

Važnost Sabora iz 1861. je i u zahtjevu za obnovom cjelokupne Hrvatske. Donesen je zakon, koji je poznatiji kao članak 42. Tim člankom definiran je odnos s Ugarskom kroz priznanje samostalnosti Hrvatske u poslovima sudstva, školstva, uprave i bogoštovanja. Zbog otpora centralizmu car Franjo Josip I. raspušta Sabor, čime su mnoge rasprave ostale nedovršene.

Starčevićevim prijedlogom Sabor donosi odluku kojom ne priznaje zajedničke poslove s Austrijom, to se dogodilo 5. kolovoza 1861. Osuđuje sveslavensku narodnost koju podmeće Austrija da bi se Hrvati, Poljaci i Česi odrekli svoje narodne povijesti, što bi za sve ove narode značilo daljnje „robovanje“ u Monarhiji. Beč je državni Sabor Hrvatske prozvao „divlji sabor Zvonimirove krune“, vjerojatno iz razloga jer im je smetao pa su ovakvim pogrdnim nazivom htjeli dati do znanja svima da se ne slažu s Saborom.

¹⁴ Gross, *Izvorno pravaštvo*, str. 130.

¹⁵ Isto, str. 132.

4. OSNUTAK HRVATSKE STRANKE PRAVA

U siječnju 1861. obonvljene su županije, a Starčević je imenovan velikim bilježnikom Riječke županije. Kao i druge županije koje su izložile svoje mišljenje o političkom položaju uoči sazivanja Hrvatskoga sabora, tako je i Riječka županija objavila predstavke, prihvaćene od njezine skupštine, a sastavio ih je Starčević.¹⁶ U tim predstavkama kojih je bilo četiri Starčević daje svoje viđenje položaja Hrvatske unutar Habsburške Monarhije. U njima piše o težnji Hrvata za samostalnom državom, nezakonitim postupcima cara prema narodima Monarhije, nepotpunome Hrvatskome saboru, itd. Na temelju izbornog reda iz 1848., sastaje se 15. travnja 1861. Hrvatski sabor.

Starčević zajedno sa svojim dugogodišnjim prijateljem Eugenom Kvaternikom osniva Stranku prava koja se zasnivala na *pro hrvatskim* idejama prema kojima bi nastala samostalna hrvatska država nakon raspada Monarhije u kojoj vladar ne bi bio stranac, nego osoba iz redova hrvatskoga naroda ili plemstva. Krilatica koja je oslikavala njihovo djelovanje i stav glasila je: *Ni pod Beč, ni pod Peštu, nego za slobodnu i samostalnu Hrvatsku*. Eugen Kvaternik izabran je u sabor kao predstavnik kotara Ribnik. U svojem prvom govoru Starčević podržava Kvaternikov nacrt i ideju hrvatskoga ustava i njegov prijedlog o ukidanju Vojne krajine. Starčevićeve četiri predstavke postaju temeljem pravaškog političkog programa i nastojanja. Prva je predstavka upućena kralju i u njoj piše kako je Kraljevina Hrvatska *“od svake države podpuno nezavisna“*. Druga je predstavka zapisnik *“o ukazih austrijskih izišavših meseca veljače 1861“* koja na drugi način ponavlja temelje Starčevićeva nauka u svjetlu nezakonitih oktroja Listopadske diplome i Veljačkog patenta. Treća se predstavka obraća novoosnovanome dikasteriju i prosvjeduje protiv saziva nepotpunoga Hrvatskoga sabora *“za sedam županiah ove kraljevine“*, tj. prije svega protiv prvobitne zabrane prisustvovanja

¹⁶ Gross, *Izvorno pravaštvo*, str. 105.

zastupnika Vojne Krajine. Četvrta predstavka ima naslov *“Mila bratjo i prijatelji!”* a upućena je vjerojatno ostalim županijskim skupštinama. Glavni joj je sadržaj odnos Hrvatske prema Ugarskoj.¹⁷ Starčević je tražio zaključivanje ugovora između kralja i hrvatskog naroda temeljem narodne suverenosti i izbora Habsburgovaca za hrvatsku dinastiju. Definira pravo naroda da sam odlučuje o svojoj sudbini, i taj je njegov legitimizam bio zapravo krinka zahtjeva radikalnog raskida Hrvatske s Austrijom i Mađarskom.¹⁸ Starčević se usudio objaviti kralju da će hrvatski narod prekinuti vezu s njime ne bude li ubuduće izvršavao obveze koje proistječu iz njihova ugovora. Isto kao što Starčević iznosi u svojim predstavkama tako i Kvaternik u svojoj knjizi *“La Croatie”* otvara mogućnost stvaranja hrvatske države bez dinastije Habsburg i na ruševinama njihove carevine.¹⁹

U svom govoru Kvaternik je jasno izložio svoj program: ni Ugarska ni Austrija, nego samostalna i neovisna Hrvatska i pritom je priložio svoj ustavni nacrt za provedbu toga prijedloga. U Saboru ga je podržao jedino Ante Starčević, dok su drugi zastupnici također zaključili da je njegov prijedlog najbolji, ali u “ovim vremenima” neostvariv i nerealan. Kvaternik i Starčević su nasuprot mišljenju većine smatrali kako je u kontekstu međunarodne situacije u Europi potrebno izvršiti pritisak na Beč, ali taj pritisak je trebao biti zajednički, bio bi potreban oslonac sviju, i Haulika, Šokčevića, Strossmayera i Mažuranića, koji su se, međutim, po njihovom mišljenju, ponijeli kao izdajice.

Odlukom o nepriznavanju austrijske vlasti Hrvatski je sabor nakratko zapečatio svoju sudbinu te je 8. studenoga 1861. bio raspušten. Hrvatska dobija dvorsku kancelariju u kojoj je mjesto dobio Ivan Mažuranić koji je postao kancelar. U Zagrebu se osniva „stol sedmorice“ kao vrhovno sudište za svih sedam županija u tadašnjem sastavu Hrvatske unutar monarhije. Hrvatska je sljedeće četiri godine bila bez svoga sabora. Ante Starčević se vraća u svoju županiju. Već sljedeće godine završava u zatvoru jer je optužio austrijske vlasti na poticanje nereda u Rijeci prilikom posvećivanja županijske zastave. Po nalogu iz Beča, stavljen je pod istragu i suspendiran, te kasnije

¹⁷ Isto, str. 106.

¹⁸ Bežen, *Ante Starčević*, str. 11.

¹⁹ Gross, *Izvorno pravaštvo*, str. 109.

optužen na mjesec dana tamnice. Kaznu je odslužio u Gornjem gradu u Zagrebu, dok je njegov prijatelj Eugen Kvaternik po drugi puta otišao u emigraciju.

4.1. Sabor 1865.

U svjetlu potpune nesigurnosti s obzirom na buduće uređenje Monarhije, valja gledati komešanje, bespomoćnost i mijenjanje stavova stranke u Hrvatskom saboru 1865. – 1867., koji je počeo zasjedati 12. studenog 1865.²⁰ Naime kralj Franjo Josip I. nastojao je spojiti nagodbu s mađarskom elitom, što nije bilo lako jer su imali suprotne interese. Iz tog razloga Starčević je bio optimističan u vjerovanju da će Mađari podržati pravaše i nadao se skorijoj propasti Austrije. Sabor se sastao da bi se izjasnio odnos Hrvatske i Ugarske te kako bi se sve pripremilo za krunidbu Franje Josipa I. za kralja Ugarske, Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.

Starčević je održao govor 27. siječnja 1866. Govor je morao skratiti zbog bolesti te se prisutnost pravaša nije previše osjećala i nisu jedinstveno glasovali. Nakon što je Austrija izgubila u ratu od Pruske, Starčević je radio na buđenju svijesti Hrvata. U Austriji je vidio najveće zlo za Hrvatsku i stoljetnog tlačitelja. No nakon poraza Franjo Josip I. bio je primoran popusti Mađarima. Nakon toga Mađarima nije bilo teško pregaziti preko hrvatske državnosti. To se može pretpostaviti jer je već adresa Račkog bila zbog isticanja hrvatske državnosti, neprihvatljiva na dvoru.²¹ Hrvatski sabor posljednji put je zasjedao 17. ožujka 1866. Franjo Josip I. pozvao je Hrvatski sabor da završi pregovore s Mađarima. Nejasnoće, nesporazumi, suprotni interesi te neregularni postupci pri provođenju Austro – ugarske nagodbe bitno su utjecali na nastanak Hrvatsko – ugarske nagodbe.²² Kad je Sabor ponovno zasjedao 1867. Starčević je govorio protiv zajedničkih poslova s Austrijom. U Austrijskom i Ugarskom saboru sklopljena je i prihvaćena Austro – ugarska nagodba, a to je smanjilo šanse za ujedinjenje hrvatskih zemalja. Hrvatske zemlje su podijeljene na

²⁰ Gross, *Izvorno pravaštvo*, str. 189.

²¹ Isto, str.194.

²² Isto, str.197.

više dijelova. Hrvatska i Slavonija pripale su Ugarskoj, a Istra i Dalmacija Austriji. Tko ne bi prihvatio takvu nagodbu? No pravaši ne posustaju i nastavljaju težiti ka Hrvatskoj samostalnosti. Iste te 1867. pojavljuje se, njihovo novo oružje, političko – satirički list „Zvekan“. Utjecaj tog lista bio je velik iako je bio dostupan samo užem krugu čitatelja. Starčević se trudio uvjeriti Hrvate da Hrvatska nije mala i da mogu sami, bez da robuju Austriji i Ugarskoj. Nakon Hrvatsko – Ugarske nagodbe iz 1868. Hrvatska je „izvukla deblji kraj“ i gubi svoju samostalnost i individualnost. Takva situacija dovodi do još veće popularnosti pravaša koji nastoje probuditi hrvatsku nacionalnu samosvijest.

4.2. Riječka krpica

Kako je u radu već spomenuto Mađarska i Austrija, njihovom nagodbom, podijelili su Hrvatske zemlje, te je nakon toga sklopljena Hrvatsko – ugarska nagodba, ali ostalo je pitanje Rijeke. Rijeka je sa svojim povoljnim geografskim položajem budila veliki interes kod Mađara. Tijekom Hrvatsko – ugarske nagodbe Hrvatski sabor je pristao da se pitanje Rijeke ostavi za kasnije dogovore. U tekstu nagodbe trebalo je biti uvedeno kako po pitanju Rijeke nije sklopljen sporazum. Sporazum je predan kralju Franji Josipu I. kojemu je pridružena molba da prizna zakonito pravo Hrvatske nad Rijekom. Što je Franjo Josip I. i učinio, ali Mađari su imali drugačije planove. Naime, Mađari su postavili ultimatum kralju gdje traže da se grad Rijeka, luka i cijelokupni kotar daju Mađarima, što je kralj, zbog svojih interesa, na kraju i prihvatio. No trebalo je još riješiti članak 66. iz Hrvatsko – ugarske nagodbe, gdje nije definirano pitanje Rijeke.

Tako su mađarski političari pokrenuli igru u kojoj su na kraju i pobijedili. Naime, Stanko Bobut priljepio je papirić s novi člankom 66. prema kojem Rijeka pripada Ugarskoj. Tako je nastala „Riječka krpica“. „Riječka krpica“ je u hrvatskoj povijesti, ali i u pravu ostala upamćena kao umetak kojim je na bečkom dvoru promijenjen izvorni članak 66. Hrvatsko – ugarske nagodbe sklopljene 1868.

Manipulacija i odlični politički krugovi Mađara došli su do izražaja kad je Hrvatskoj poslan raniji kraljev akt, ali uz dodatak Riječke krpice koja nije bila predmet

rasprave u Hrvatskom saboru. Tako su Mađari dočekali nespremne Hrvate koji su prihvatili nagodbu, ali su idući dan imenovali povjerenstvo kako bi se postigao opći sporazum između Hrvatske i Ugarske. Starčević je za to okrivio kralja, koji je kao i sve ostale mađarske zahtjeve podržao. Ako je krpica priljepljena nakon potpisa krune, onda bi njezina čast bila donekle obranjena jer ona nije „sveznajuća i svemoguća“, no ako je kruna „tu kerpljačinu“ zbilja potpisala, kako to kaže većina onda ona ne zna kako „stoji sa častiju krune“. Naposljetku izjavljuje da se „visoka vlada“ svojim postupcima odrekla Rijeke.²³

Pregovori s Mađarima počeli su sredinom 1869., a ubrzo, krajem iste godine, su okončani. Naime, hrvatska strana, koja je u tim pregovorima bila slabija, prepušta da do razriješnja spora Rijekom upravlja Pešta. „Razriješenje spora“ trajalo sve do raspada Austro – Ugarske 1918. te je tako grad Rijeka, luka i kotar punih 50 godina bila čvrsto pod upravom Mađara.

4.3. Rakovička buna

Rakovica je naseljeno mjesto na Kordunu, smješteno 18 kilometara južno od Slunja. Naselje je poznato upravo zbog bune koja se dogodila 1871. U radu se Rakovička buna već spominje, a u ovom odlomku dobiti ćemo detaljan uvid u nju.

Možemo reći da je buna započela baš u Rakovici zbog pitanja Krajine. Svi su gajili zajedničku mržnju protiv Mađara, a krajiški su seljaci bili uvjereni da će im se stanje pod njihovom vlašću pogoršati prije svega uvođenjem novih poreza i oduzimanjem šuma. (U tome su imali pravo kao što pokazuje buna 1883.)²⁴ No, zanimljivo je kako se odnos Starčevića i Kvaternika pokvario uoči bune. Njih dvojica su znali zastupat potpuna različita mišljenja, a Kvaternik je bio taj koji je često mijenjao stavove. Unatoč tome vezao ih je zajednički cilj samostalne Hrvatske. Jelačićevu kultu Starčević i Kvaternik suporostavili su mit Zrinskog i Frankopana kao simbol oslobođenja od ropstva. Dvjestogodišnjica pogibije hrvatskih velikaša bila je prava prilika da se oni uzdignu kao uzor osnovnih vrednota hrvatskog naroda. Njihova prolivena krv poistovjetila se sa sudbinom hrvatskog naroda – mučenika i

²³ Gross, *Izvorno pravaštvo*, str. 397.

²⁴ Gross, *Izvorno pravaštvo*, str. 316.

vikala je za osvetom prokletoj Austriji.²⁵ Kvaternik je htjeo poštedjeti Stranku mogućeg neuspjeha bune te je bunu predvodio u svoje ime. Pripreme za bunu započinj u drugoj polovici 1870., a Kvaternik nije sudjelovao u pripremama bune. To je kasnije otkriveno u njegovom dnevniku gdje je napisao da bi bunu podigao u Dalmaciji. Ideju za pokretanje bune predvodio je Petar Vrdoljak, a ostali sudionici već su navedeni u radu.

Također, u radu je već opisan neuspjeh bune i posljedice za glavne predvoditelje. Sama buna donjela je i velike probleme za Stranku iako je to Kvaternik pokušao izbjeći. Očigledno krajiški seljaci nisu mogli shvatiti smisao Kvaternikova cilja bune – ostvarenje samostalne hrvatske države kao što je bilo moguće nacionalno svjesnom svećenstvu i građanstvu.²⁶ Nikad nećemo saznati kako bi buna završila da su se Kvaterniku pridružili časnici, građani i svećenstvo. Kvaternikovi ostaci preneseni su u zagrebačku katedralu gdje mu se odaje poštovanje hrvatskog naroda kao jednog od velikana.

²⁵ Isto, str. 310.

²⁶ Isto, str .316.

5. RASKOL U STRANCI

Od pravaških se prvaka uz Starčevića tijekom 1880-ih najviše isticao Fran Folnegović²⁷, koji je bio pobornik konkretnoga političkog djelovanja. Premda se protivio takvu pristupu, Starčević nije poduzimao ništa kako bi spriječio stranku i Folnegovića u njihovim namjerama.²⁸ Vremenom se kod Folnegovića razvija uvjerenje da Stranka prava mora odstupiti od inzistiranja na samostalnoj hrvatskoj državi izvan okvira Habsburške Monarhije. Od kraja 1870-ih postupno se pokušavao politički približiti J. J. Strossmayeru, pa je nastojao osigurati čvrstu suradnju Stranke prava s Neodvisnom narodnom strankom, ali u tome nije uspio, jer nije mogao napustiti Starčevićovo naučavanje.²⁹

Već u vrijeme okupacije BiH bio je uvjeren da se pravaška politika ne smije oslanjati na vanjske sile nego na dinastiju. Želio je stvoriti uvjete za suradnju sjedinjene oporbe iz svih hrvatskih zemalja s dinastijom, vjerujući da bi jedinstvena parlamentarna stranka mogla postići određenu hrvatsku državnost u Monarhiji. U tu svrhu Folnegović je nastojao održavati veze s utjecajnim krugovima i stranačkim prvacima kako bi raspršio predrasude protiv Stranke prava, uvjeravajući ih da ona nije protudinastička i protumonarhistička i da se ne protivi savezu s Ugarskom.

Godine 1890. kao potpredsjednik stranke u nju dovodi Josipa Franka³⁰ s kojim dvije godine kasnije izdaje adresu Stranke prava koja se temeljila na kraljevoj krunidbenoj zavjernici iz 1867. koja jamči Hrvatsko-ugarsku nagodbu, dok ju je vodstvo Stranke tumačilo kao potvrdu hrvatskoga državnog prava. Iste se godine proglašava sporazum Stranke prava i Neodvisne narodne stranke, a simbolizira ga susret (1893.) Strossmayera i Starčevića. Folnegović

²⁷ Potpredsjednik Stranke prava.

²⁸ Vidi više na : <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49984> (pristupljeno 14. rujna 2019.)

²⁹ Vidi više na : <https://povijest.hr/nadanasnjidan/fran-folnegovic-pravas-koji-se-protivio-samostalnoj-hrvatskoj-1848/> (pristupljeno 14. rujna 2019.)

³⁰ Član Stranke prava, nakon smrti Ante Starčevića postaje vodeći čovjek Čiste stranke prava.

i Frank pobjeđuju opoziciju u stranci nakon što je Starčević prihvatio njihov program u kojem se traži sjedinjenje hrvatskih zemalja (Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Rijeka, Istra, Međimurje, Bosna i Hercegovina) i, eventualno, slovenskih zemalja u „jedno državno tijelo“ u okviru Monarhije.

Nakon toga uspjeha *modernog pravaštva* počinje razdoblje Folnegovićevih i Frankovih sukoba za vodstvo stranke, u očekivanju Starčevićeve smrti. Kako je Ante Starčević sredinom devedesetih godina 19. stoljeća već bio ozbiljno bolestan nije djelatno sudjelovao u radu Sabora. U samoj stranci vodstvo preuzima trijumvirat: Frank, Folnegović i Kumičić³¹. Ipak, čini se da je voljom Staroga prvi među jednakima bio Frank.³² Uskoro dolazi do raskola u stranci kojem je *kumovao* upravo Folnegović kada je osudio studentske demonstracije protiv bana Khuena, prilikom posjeta cara Franje Josipa Zagrebu 1895.

Nakon toga Starčević zajedno s Frankom, Eugenom Kumičićem i Miletom Starčevićem³³ osniva Čistu stranku prava. Starčević umire sljedeće godine, a ČSP preuzima Josip Frank (po njemu se kasnije stranka naziva *frankovci*). Čista stranka prava na čelu s Frankom počela se okretati rješenju položaja Hrvatske s osloncem na Beč, a matica stranke se 1903. ujedinila s neodvisnom narodnom strankom u Hrvatsku stranku prava.³⁴

Vidjevši da je krivo procijenio situaciju Folnegović se povlači iz kluba Stranke prava, a morao je položiti i zastupnički mandat. Nakon povlačenja piše brošure kojima opravdava svoje postupke, a pogotovo gledište o okupljanju oporbe i oslonac na dinastiju. Oko sebe okuplja frakciju koja djeluje preko lista *Hrvatska domovina*, a koja dobiva naziv *domovinaši*. Kasnije se uključio u Koaliranu oporbu *domovinaške* struje Stranke prava i Neodvisne narodne stranke.

³¹ Eugen Kumičić – književnik i potpredsjednik Čiste stranke prava.

³² Strižić, Ž., *Jelačić i raskol Stranke prava*, DoNeHa, Zagreb, 1998., str. 150

³³ Mlađi brat Davida Starčevića kojima je Ante Starčević bio stric.

³⁴ Stančić, N., *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Barbat, Zagreb, 2002., str. 195

6. IDEOLOGIJA STRANKE PRAVA TOKOM GODINA

Ideologija pravaštva počela se oblikovati nakon sloma revolucije 1848/49., nakon što su se pokazale neučinkovitima kako južnoslavenska "ilirski" ideja, tako politika rješavanja hrvatskog pitanja u sklopu Habsburške Monarhije. Tadašnja ideologija stranke prava zastupala je shvaćanje o hrvatskoj nacionalnoj individualnosti, neobvezanoj prema bilo kojoj drugoj naciji zbog etničke srodnosti, zbog čega je u potpunosti odbacivala južnoslavensku ideju. Polazila je od shvaćanja da se nacija može u potpunosti realizirati samo u vlastitoj nacionalnoj državi. Tadašnji cilj pravaša bio je stvaranje nezavisne hrvatske države, tj. Hrvatske izvan okvira Ugarske i Habsburške Monarhije.

Kasnije, 1860. nakon obnove političkog života u Habsburškoj Monarhiji Starčević je očekivao da će u sukobu s europskim silama Habsburška Monarhija propasti.³⁵ Na ruševinama Monarhije nastala bi neovisna Hrvatska. Eugen Kvaternik bio je zagovornik izravnog rada kod europskih sila u prilog stvaranja samostalne Hrvatske.³⁶ Kvaternik je nastojao pred europskim vladarima odvojiti hrvatsko pitanje od mađarskog. Kako je Francuska poražena u ratu s Pruskom Kvaternik je izgubio vjeru u političko djelovanje. Kako je već pisano, on 1871. bez znanja vodstva stranke, na području Vojne krajine dignuo ustanak i proglasio samostalnu Hrvatsku. Ustanak je bio neuspješan i stvorio je Anti Starčeviću i pravašima nove probleme.

Stranka je nakon Rakovičkog ustanka obustavila rad, Starčević je bio uhićen zbog sumnje u umiješanost Kvaternikove bune. Nakon ponovnog stupanja na političku scenu 1878., u vrijeme krize na istoku, Stranka prava postala je vodeća politička snaga u sjevernoj Hrvatskoj. Zbog uspjeha Rusije protiv Osmanskog Carstva u ratu 1877.-78. pravaši su shvatili kako će upravo Rusija imati jednu od glavnih uloga u rješavanju istočnog pitanja. Favorizirali su Rusiju zbog činjenice da je konkurala za utjecaj nad balkanskim prostorom i samim time je bila najveći neprijatelj

³⁵ Polagao je nadu u Napoleona III. i Francusku.

³⁶ Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, str. 192.

Austro-Ugarske. Iz gore navedenih razloga, pravaši su ublažili dotadašnju retoriku protiv slavenstva i Srba.³⁷

Kako je već navedeno gore, u to vrijeme Stranka prava postala je vodeća politička snaga u Hrvatskoj. Pravaši su 1878. istupili s programom izvornog pravaštva o samostalnosti Hrvatske i s “*veleizdajničkim*” stajalištem prema Austro-Ugarskoj. Vrhunac svoga uspona Stranka prava dostiže u 1880-im kada je postala snažan protivnik vladinoj Narodnoj stranci.

Kada je 1883. vlada za bana dovela Dragutina (Karolya) Khuena-Hedervarya sa zadatkom da “pacificira” Hrvatsku, pokrenuta je izgradnja poluga represivnog sustava, te je Khuen od tada vladao stvarajući privid parlamentarizma. Stranci prava dopustio je da ima predstavnike u Saboru, pa je time od najjače stranke postala samo najveća oporbena stranka.

Nakon svih ovih događaja tzv. moderno pravaštvo, ne odričući se formalno ideje izvornog pravaštva o samostalnoj Hrvatskoj, okrenulo se “*okviraštvu*”, odnosno programu rješavanja položaja Hrvatske unutar okvira Habsburške Monarhije. To je urodilo približavanjem Stranke prava i Neodvisne narodne stranke, te 1894. zajedničkim programom. Program je sadržavao pravašku ideju o Hrvatskoj koja bi na osnovi hrvatskog državnog prava trebala obuhvatiti također i Bosnu i Hercegovinu i Slovenske zemlje, te stajalište Neodvisne stranke o subdualističkom rješenju položaja Hrvatske u sklopu Habsburške Monarhije. To je rješenje koje je bilo između dualističkog i trijalističkog, tj. koje nije diralo u dualizam ali je predviđalo veći stupanj samostalnosti Hrvatske.³⁸ Stranka prava je prije navedenim programom postala umjerena opozicijska stranka, koja se riješila pečata “*veleizadajništva*”.³⁹

Kasnije se Stranka prava počela cijepati u skupine i zasebne stranke, koje su se međusobno razlikovale programima i taktikom. Godine 1895. iz stranke se izdvojila Čista stranka prava na čelu s Josipom Frankom, koja se počela okretati rješenju položaja Hrvatske s osloncem na Beč, a matica stranke se ujedinila s Neodvisnom narodnom strankom u Hrvatsku stranku prava.⁴⁰

³⁷ Isto, str. 193.

³⁸ Isto, str. 194.

³⁹ Na i. mj.

⁴⁰ Isto, str. 195.

7. ZAKLJUČAK

Ante Starčević i Eugen Kvaternik osnovali su Hrvatsku odnosno Stranku prava s idejom i ciljem zbližavanja hrvatskih zemalja (Kraljevine Slavonije, Dalmacije i Hrvatske) u jednu cjelinu s zajedničkim jezikom i vladarom. Ta je novoosnovana država trebala nastati na ruševinama Habsburške Monarhije, odnosno Austro-Ugarske kasnije. Na Hrvatskom saboru 1861. raspravljalo se o ujedinjenju hrvatskih zemalja, nažalost dogovor nije postignut. To je dokaz kako su Hrvati tada bili idejno razjedinjeni. Stranka je putem svojih glasila pokušala osvijestiti širu javnost za potrebom ujedinjenja povijesnog hrvatskog prostora. Kako Starčević Srbe nije smatrao narodom nije bilo mjesta za suradnju sa Srbima na prostoru Hrvatske. Isto tako krilatica stranke "*ni pod Beč, ni pod Peštu*" oslikava stav prema Austriji i Ugarskoj koje je stranka smatrala najvećim zlom. Radi svojih *veleizadnjičkih* stavova prema Monarhiji bili su često pod represijom državnih aparata, posebice za vrijeme centralizama. To je dokaz da su postali ozbiljna politička prijetnja Unionistima i Narodnjacima. Jedan od osnivača stranke, Eugen Kvaternik dva je puta morao otići u emigraciju gdje se zalagao za pitanje Hrvatske na stranim dvorovima. Nakon što je odustao od političkog programa započeo je svoju dobro poznatu i u radu opisanu *Rakovičku bunu* u kojoj je i sam ubijen. Isto tako i sam je Ante Starčević bio zatvaran više puta i pod istragom zbog svojih stavova prema Beču i Pešti. Kasnije u stranci dolazi do sukoba zbog ideologije, odnosno zbog neslaganja o tome na koji bi način Hrvatska trebala dobiti svoju neovisnost. Stranka se devedesetih godina 19. stoljeća raskolila na dvije frakcije, odnosno *frankovce* (Čista stranka prava) i *domovinaše* (Stranka prava). Tako razjedinjena stranka dočekala je neizvjesno i prepuno događajima 20. stoljeće.

SAŽETAK

Hrvatska je u 19. stoljeću izložena sve jačem pritisku germanizacije i mađarizacije. Pod utjecajem Francuske revolucije jačaju nacionalni pokreti slavenskih naroda unutar Monarhije. Taj fenomen nije zaobišao ni Hrvatsku koja je još uvijek bila razjedinjena u teritorijalnom, ali i jezičnom pogledu. Na Hrvatskom saboru 1861. Ante Starčević i Eugen Kvaternik izlaze s programom Stranke prava koji je vidio Hrvatsku kao neovisnu državu, teritorijalno ujedinjenu s hrvatskim vladarom na čelu. Iste godine osnovana je i "*Hrvatska stranka prava*". Pravaši su se borili protiv pritiska Habsburške Monarhije i kasnije Austro-Ugarske. Stranka se iz godine u godinu sve više uzdizala na političkoj sceni i postala ozbiljan "*trn u oku*" Beču i Pešti. Nakon Rakovičke bune i smrti Eugena Kvaternika, Starčević dovodi stranku do vrhunca osamedesetih godina 19. stoljeća. Sredinom devedesetih godina 19. stoljeća Starčević umire, stranka se podjelila na Stranku prava pod vodstvom Frana Folnegovića i novoosnovanu Čistu stranku prava kojoj je na čelu bio Josip Frank.

Ključne riječi: Hrvatska stranka prava, Ante Starčević, Eugen Kvaternik, Austro-Ugarska, Raskol

SUMMARY

In the 19th century Croatia was exposed to the increasing pressure of Germanization and Hungarization. Influenced by the French revolution, national movements of the Slavic people within the Monarchy grew stronger. That phenomenon didn't bypass Croatia, which was still divided both territorially and linguistically. In 1861 Ante Starčević and Eugen Kvaternik presented a program in the Croatian Parliament envisioning Croatia as an independent state, territorially united with a Croatian head of state. That same year the "Croatian Party of Rights" was founded. Members of the party fought against the pressure of the Habsburg Monarchy and later of the Austro-Hungarian Empire. Year after year the party grew stronger on the political scene, eventually becoming a serious problem for Vienna and Pest. After the Rakovica Revolt and the death of Eugen Kvaternik, Starčević led the party to its peak during the mid 1880s. After the death of Ante Starčević in the mid 1890s, the party split into the "Party of Rights" led by Fran Folnegović and the "Pure Party of Rights" led by Josip Frank.

Key words: Croatian Party of rights, Ante Starčević, Eugen Kvaternik, Austro-Hungarian Empire, Schism

Sažetak na engleskom jeziku pregledao je prof. dr. sc. Robert Matijašić.

LITERATURA

1. Bežen, A., Mataija, I., *Ante Starčević: vodič kroz život, djelo i ostavštinu*, Državni arhiv u Gospiću, Gospić, 2009.
2. Gross, M., *Povijest pravaške ideologije*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973.
3. Gross, M., *Izvorno pravaštvo*, Golden marketing, Zagreb, 2000.
4. Horvat, J., *Ante Starčević: kulturno-povijesna slika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.
5. Stančić, N., *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Barbat, Zagreb, 2002.
6. Stržić, Ž., *Jelačić i raskol Stranke prava*, DoNeHa, Zagreb, 1998.
7. Turkalj, J., *Pravaški pokret 1878. – 1887.*, Hrvatski instiut za povijest, Zagreb, 2009.

